

Compassió, egoisme i pràctica clínica

Eduard Prats i Alonso

Grup Sagessa. Reus.

Primera part: l'amor a un mateix

Segons David Hume, les dues emocions morals bàsiques són l'amor a un mateix i la compassió o simpatia pels altres.

Hume, historiador i filòsof escocès del s. XVIII, era més que ateu, empirista. Per a ell, les coses per a ser certes havien de ser demostrables i demostrades. Acceptareu que quant a sentiments morals, aquests dos, l'autoestima i la compassió, són autèntics i irrefutables. Caldrà demostrar que ens tenim amor a nosaltres mateixos?

L'amor a un mateix es manifesta mitjançant l'egoisme que, en primer lloc, es fonamenta en el raïonament individual. La racionalitat és l'estratègia per aconseguir les nostres metes i la satisfacció dels nostres interessos. Quan deliberem sobre el que hem de fer, el que primer tenim en compte és com aquesta acció repercutirà sobre el nostre profit, com contribuirà a impulsar els nostres valors o com afavorirà l'obtenció de les nostres preferències¹. En realitat, quan faig tot això sóc egoista i m'estic preocupant per la meua salut, pel meu benestar, pel meu desenvolupament intel·lectual o per la meua carrera professional. Si m'oblido de mi mateix no estaré actuant amb "seny". Estaré actuant com un capfluix, com un imprudent o, en el millor dels casos, com un heroi.

No resulta estrany, doncs, que la nostra consciència moral ens porti a actuar de forma reflexiva, ajudant-nos a aconseguir les nostres fites personals (i professionals).

Arribats a aquest punt hem, però, de fer-nos una pregunta molt clara. És una pregunta tan primària, tan bàsica, tan indispensable, que moltes vegades deixem de fer-la: què sóc jo enfront els meus malalts? quina és la meua actitud, la meua disposició en aquest moments? quina és la inclinació del meu ego?

Pedro Laín Entralgo distingeix entre quatre egos² o, millor, quatre cares del nostre ego: *ego sapiens* (preocupat pel saber intel·lectual, pel coneixement científic, per l'exploració de nous horitzons), *ego fungens* (preocupat perquè les coses funcionin en benefici del grup, per organitzar, per coordinar, per afavorir la solidaritat), *ego cupiens* (que busca el propi benefici, per a la satisfacció dels nostres interessos més bàsics) i, per últim, *ego adiuvens* (orientat a l'altre, a cooperar amb qui ho necessita; és l'altruisme).

Sabem qui som? Podem preguntar-nos què o qui voldríem ser? Perquè si ho tenim clar, ja no hi ha problema; l'amor a un mateix ens ajudarà a realitzar-nos.

Per amor a un mateix podem ser, en el tracte amb el pacient, en la seva atenció, un *homo sapiens*, *fungens* i *adiuvens* i també *homo cupiens*, obtenint plaer pel nostre ben fer i, per què no, rebent reconeixement i recompensa.

Segona part: la compassió

El poeta australià Adam Lindsay Gordon dictà una de les cites més contundents de la poesia del segle XIX: "La vida és, en gran manera escuma i bombolles de sabó, però hi ha dues coses que són sòlides com el marbre: el coratge davant el propi infortuni i la compassió davant la desgràcia aliena".

Us explicaré una anècdota que diuen històrica. L'autor és Heròdot, historiador grec de l'antiguitat³. Psamènit III va ser un faraó que, després de la caiguda de Menfis l'any 520 abans de C., va ser capturat per l'exèrcit persa de Cambises. El conqueridor, davant l'arrogància de Psamènit, el va obligar a seure a terra a l'entrada de la ciutat, en companyia d'altres presoners i de captaires i indigents de tota mena. Allí, a la vista de tothom va posar a prova el seu orgull. Com veié que el faraó es mantenia impertèrrit, va fer despullar la seva filla dels seus rics vestits i la vestí com una esclava i l'obligava a anar a buscar aigua al pou, passant per davant de tots els dissortats que estaven apilats a la porta de la ciutat. Psamènit la va haver de veure reduïda a aquell estat de misèria però, mentre els seus companys ploraven i es lamentaven d'aquella desgràcia, ell no deia res. Amb els ulls baixos es mantenia impassible.

A continuació, Cambises va fer que agafessin el seu fill, el descendent de la dinastia, i el va fer lligar pel coll i, descalç, el va fer portar al patíbul per executar-lo davant de la plebs. Psamènit el va veure i no va dir res.

Correspondència: Dr. Eduard Prats i Alonso
Grup Sagessa
c/ del President Companys s/n
43201 Reus
Tels. 977 31 22 28 – 653 80 10 46
Adreça electrònica: eprats@grupsagessa.com

En aquestes, passà per davant d'aquell garbuix de gent ferida, polsosa i esgotada un antic servent de Psamènit. Vell, espellifat, tremolós, desproveït de la seva antiga dignitat de servent preferit del faraó, anava mig boig pidolant un bocí de pa entre els soldats que portaven el fill del faraó al patíbul. Llavors Psamènit no va poder contenir les llàgrimes i s'aixecà i cridant el seu amic pel seu nom començà a colpejar-se el cap demanant misericòrdia per a ell.

Heròdot ens explica que Cambises va fer cridar Psamènit i li preguntà imperativament per què no s'havia immutat quan va veure els seus fills en la desgràcia i, en canvi, ho va fer per un simple servent: *"T'ho diré, Cambises, fill de Cir: els mals dels meus eren tan grans, pitjor que si me'ls fessis a mi mateix, que no podia plorar per ells; tot era massa horrible. En canvi, la desgràcia d'un amic, que després de tota una vida de servei arriba al llindar de la vellesa havent de pidolar un mos de pa, perquè no es pot valer per si mateix, quan en canvi abans tenia de tot, ben bé mereixia unes llàgrimes"*.

Això és la compassió. És allò que ens fa veritablement humans i ens impedeix convertir-nos en monstres.

La història explica que Cambises, també commogut, perdonà la vida del fill del faraó i va fer que el vell servent tingués el necessari per a una vida digna.

La compassió, virtut humana que té una importància cabdal en la vida moral, adopta diverses formes⁴: la *cordialitat* ("benvingut, és un plaer parlar amb vostè"), l'*empatia* ("entenc com se sent") i la *simpatia* ("estic preocupat pel que li passa").

En realitat, es tracta d'una escala gradual, que en la pràctica diària s'inicia amb el contacte amable, passa per la implicació i pot arribar a l'amistat professional, terreny sensible que reclama prou equilibri per evitar un sentiment (patiment) apassionat que pot cegar la raó i interferir en la presa de decisions correctes. Vet aquí un gran repte: commoure'ns com humans, suportats fermament en la plataforma del nostre ofici mil·lenari.

Tal volta sigui el moment de preguntar-nos com distingiríem un metge sòlid d'un que no ho és? I una bona resposta podria ser: el professional de la medicina hauria de ser amable amb els malalts però no afalagador, comprensiu però no *endevinador* ("*persona il·luminada, que fa vaticinis. Nigromant, augur*"), interessat en els patiments dels pacients però no afligit, bon usuari de la distància terapèutica, cercant l'equilibri entre la proximitat fraternal i la llunyania del propi ministeri.

Un cop més, la bona pràctica reclamant-nos la virtut de l'equilibri i de la moderació, que ens permet ser compassius sense caure en l'amargor ni en el desconsol!

Tercera part: què és el pacient per nosaltres?

En capítols anteriors ens hem preguntat què som nosaltres (sanitaris) per l'altre (malalt) i hem dit que podríem ser *homo sapiens, cupiens, fungens* o *adiuvans*.

Però, qui és l'altre per a nosaltres els metges? Quan tenim davant un malalt és com si tinguéssim un familiar, un amic, un del nostre poble? La major part de les vegades no és així. Però sigui qui sigui, és un ésser humà. I què és un ésser humà? Un individu, un subjecte, una persona?

Naturalment que és un individu, un ésser indivisible, que té identitat pròpia. Però també un gos o un cargol són individus. Així, doncs, és més que un individu; és un subjecte, un ciutadà que té drets i deures. En el cas de la sanitat és un subjecte que denominem client o usuari. Però, és només això? O és un pacient, un malalt, una persona dotada d'identitat, plena de responsabilitats i també de necessitats, amb capacitat per seguir el seu itinerari i crear el seu propi destí?

A Emmanuel Mounier, periodista i filòsof francès que morí el 1950, li agradava definir la persona en quatre dimensions⁵: corporeïtat (vehicle del ser corporal i realitat que està en el món i es relaciona amb ell; vivència del fer, en el sentit de Zubiri), comunicació (relació constant amb els altres; jo i tu; tu que em fas ser com jo sóc, i la intimitat com a límit a la comunicació), vocació (vida amb sentit, ganes de ser, metes, preferències) i, per últim, transcendència (necessitat d'anar més enllà, de traspasar).

Segons García Bacca⁶, en les tres primeres dimensions es mostra l'home com a tema. Després ens queda l'home com a problema.

Per què problema? Doncs perquè quan parlem de finiment sorgeix l'ansia de transsubstanciació, obligats com estem a trepitjar el terreny del misteri, del que és imaginari o màgic. És l'espai de les creences, de la fe o de la incertesa, del desig de supervivència més enllà de la mort o de la salvació, digueu-ho com vulgueu.

Des de la perspectiva de María Zambrano⁷, "*l'ésser humà avançant entre les arestes de la temporalitat i la ceguesa del món, mostra la substància fràgil que el configura i evidencia el seu sofriment intransferible inclòs en la seva ansia de transcendència on s'obre l'abisme amb els déus*".

Seguint aquest raonament comprenem que quan un està malalt, malalt de veritat, es veuen pertorbades i traslocades les quatre dimensions. El propi cos biològic, la forma i el rerafons de les nostres relacions personals, el sentit de la nostra vida i la previsió de l'incògnit són posats a prova sense garanties. Tenim l'ésser humà en plena revolució de conseqüències imprevisibles. Que n'és de fràgil l'"infirmus"! Que n'està mancat de compassió i d'acompanyament!

Quarta part: els principis per a un canvi d'actitud en la pràctica mèdica

Resulta molt enriquidor repassar un antic receptari de Mounier⁸ en el que apunta uns nous principis per assolir una nova i millor humanitat. Són aquests: 1) sortir de si mateix: lluitar contra l'amor propi, contra l'egocentrisme, el narcisisme, l'individualisme; 2) comprendre: situar-se

en el punt de vista de l'altre; no buscar en l'altre a un mateix, ni veure'l com quelcom genèric; acollir-lo en la diferència; 3) assumir, en el sentit de no només compadir sinó també patir amb el dolor, el destí, la pena dels altres; 4) donar companyia, atenció i ajuda; i, tancant el cercle, 5) ser fidel a un mateix i considerar la vida com un projecte o com una aventura creadora que demana fidelitat a la pròpia persona i a les pròpies tendències.

No em puc resistir a fer una transferència immediata a la meva pràctica clínica i en una anàlisi estricta i alhora indulgent, preguntar-me:

- 1) No estic massa centrat en mi mateix, en els meus treballs, els meus horaris, els meus encàrrecs, els meus estudis i les meves fites?
- 2) Faig prou per entendre els meus pacients, per comprendre els seus neguits i pors, per aclarir els seus dubtes, per compartir amb ells les decisions difícils, per acceptar els nostres desacords?
- 3) El dolor dels pacients, la incertesa pel seu destí, la duresa dels tractaments que reben, em deixen indiferent?
- 4) Escolto prou i facilito l'auxili als malalts i a les seves famílies? Sóc absent quan em reclamen presència?
- 5) Tinc un full de ruta que guia la meva singladura? Estic disposat a emprar els mitjans necessaris i a sacrificar-me per aconseguir arribar a bon port?

Ben segur que si ens ho proposem podrem reeixir en l'intent de millorar el nostre comportament professional.

En un llibre magnífic, Reeves i altres autors ens recorden: "*En realitat som pols d'estels, d'allí venim i allà tornarem*". Aquest pensament ens hauria d'ajudar a desprendre'ns de preocupacions vanes, perquè ens quedi el que és més nuclear, l'essència de la nostra existència, l'autenticitat, una realitat temporal que busca transcendir.

Constancio Vigil, periodista veneçolà mort el 1954, va escriure: "*Quatre són els camins per arribar a Déu: la*

saviesa, la justícia, la bellesa i, el més segur de tots, la compassió".

Conclourem dient que és bo i probablement inevitable perseguir la felicitat i, com no, el benestar personal, però aquesta cerca seria rudimentària i insuficient si en ella no hi tingués cabuda la sensibilitat pel patiment dels altres, generadora de tota la tendresa, la indulgència i l'afany de protecció que caracteritza la majoria dels humans quan en tenim al davant un de semblant que està en crisi o, més concretament, un rostre que ens demana comprensió i ajuda.

Agraïments

L'autor està molt reconegut al Dr. Màrius Morlans Molina per la seva revisió crítica i per haver pogut incorporar algun dels seus valuosos suggeriments.

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

1. Panea JM. Hume, Berlín y la búsqueda de un horizonte humano común. Revista de Filosofía de la Universidad Complutense de Madrid. 1999;22(11): 177-200.
2. Laín Entralgo P. El médico y el enfermo. Reedición de 2003. San Sebastian: Ed. Triacastela; 1967.
3. Benjamin W. El narrador. Madrid: Taurus; 1991.
4. Borrell Carrió F. Compromiso con el sufrimiento, empatía y dispatía. Med Clin (Barc). 2003;121(20):785-6.
5. Torralba i Roselló F. Antropología del cuidar. Institut Borja de Bioètica. Barcelona: Fundación Mapfre; 1998. p. 94-5.
6. García Bacca JD. Tres ejercicios literario-filosóficos de antropología. Barcelona: Anthropos; 1984.
7. Bravo V. Del padecer y de la trascendencia. La filosofía poética de María Zambrano. Especulo. Revista de estudios literarios de la Universidad Complutense de Madrid; 1998. Disponible a: <http://www.ucm.es/info/especulo/numero10/zambrano.html>
8. Mounier E. Manifiesto al servicio del personalismo. Madrid: Taurus; 1938.
9. Reeves H, Rosney J, Coppens Y, Simonnet D. La història més bella del món. Barcelona: Edicions 62; 1997.